

ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ ՈԳԻՆ

Ես ամենեւին պիտի չուզէի խօսիլ եւ գրել Վարդանանց պատերազմին եւ անոր շարունակութեան եւ յաջող ելքին վրա, եթէ այդ շարժումներու ոգին չըլլար Վարդանանց դարուն յաջորդող բոլոր ժամանակներու հայոց համար: Ես նոյն խսկ չէի ուզեր, որ ուրիշներ ալ խօսէին Վարդանանց անունով, չպարծէին անոնց քաջագործութեամբ, եւ երեւակայական տխեղծ պատկերներ չշինէին Վարդանի համար, Սուրբն Ղեւոնդի համար, Վարդանանց պատերազմի համար, եւ պիտի չհանդուրժէի մանաւանդ, որ Վարդանանց յիշատակները տօնախմբուէին հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ, եթէ անոնց ոգին պիտի չխանդավառէր ապրող հայութիւնը եւ պիտի չառաջնորդէր անոր՝ իր դժուարութիւններու միջոցին:

Այդ ոգին շատ յայտնի է եւ ներշնչող՝ ինչպէս Վարդանանց շարժումին մէջ, նոյնպէս անոնց վրայ գրուած ամբողջ գրականութեան մէջ, մեր Ե դարու պատմագիրներէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը:

Վարդանանք եւ Վահանեանք կռուեցան մտքի եւ խղճի ազատութեան համար. ուրիշ խօսքով՝ հայ Քրիստոնէութեան համար, որ արտայայտուած է հայաստանեայց եկեղեցիով: Այս ոգին զսպանակն է այդ շարժումներուն:

Վարդանանք եւ Վահանեանք չհանդուրժեցին ներքին շարիքներուն: Ըրին ինչ որ կարող էին ընել՝ ուղղելու եւ սիրաշահելու համար փառասէրները, մատնիչները, ուրացողները, բայց երբ չյաջողեցան սիրով, յաջողեցան սրով:

Վարդանանք եւ Վահանեանք՝ իրենց շարժումներու բովանդակ ընթացքին հաւատարիմ եղան ոչ միայն իրենց հայ Քրիստոնէական սկզբունքներուն, այլ նաեւ գերիշխան Կառավարութեանց: Ասիկա մեծ քաջութեամբ շեշտեցին իրենց գործքին եւ խօսքին մէջ հաւասարապէս:

Վարդանանք եւ Վահանեանք ասպետական ճշգրիտ ոգիով վարուեցան թշնամիներու հետ: Ասիկա հայ զինուորին եւ ասպետին ամէնէն չքնաղ եւ հոյակապ առաքինութիւնն էր, որ կը շեշտուի Մամիկոնեան նախարարութեան բոլոր պատմութեան մէջ: Ճերմակաձի Մուշեղ զօրավարին ասպետական վարմունքին պատմութիւնը Շապուհի կանանոցին հանդէպ, Փաւստոս Բիւզանդի ազնիւ դրուագներէն

մէկն է: Այս ոգին ասպետական է բառին ամէնէն իրական ու մաքուր առումով, եւ այս ոգին է, որ կը բարձրացնէ զէնք բռնող Հայ կտրիճներու քաջութիւնը:

Վարդանանք եւ Վահանեանք, կ'արժէ եւ հարկ է որ շեշտեմ մասնաւոր խնամքով, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ազատութեան դէմ լարուած ներքին եւ արտաքին որոգայթներն եւ ոտնձգութիւնները ջախջախեցին: Վարդանանց պատերազմին մէջ Հայաստանեայց եկեղեցւոյն, Դենշապուհի կարգադրութեամբ, հարկի տակ իյնալը ըմբոստացուցիչ պատճառներէն մին եղաւ: Եւ ասոր կրնային հանդուրժել, որովհետեւ ասիկա նիւթական կողմն էր եկեղեցւոյ ազատութեան բռնաբարութեան, բայց կար նաեւ անոր հոգեւոր ազատութեան դէմ վտանգ մը, որուն պաշտպանութեան համար ոչ միայն գրչի հոյակապ պայքարով մը գերազանցեցին Վարդանանք իրենց զինուորական քաջութիւնը, այլ նաեւ իրենց մեծ պատերազմով նուիրագործեցին եկեղեցւոյ ազատութիւնը:

Այս ոգին մնաց Հայ ժողովուրդին ներսը, եւ ամենեւին չհանդուրժեց ան, որ իր եկեղեցին նիւթապէս սրբապղծուի իր հաւատքին եւ արեան թշնամիներուն ձեռքով: այնպէս որ նոյն իսկ իր եկեղեցական սրբութիւնները - գիրք, սպասք, անօթք, պատկերք, եւն. - երբ գերուած գերփուած են, դրամական փրկանքներով եւ հոգեկան մաշումներով յաջողած է ազատել զանոնք: Ամէն անգամ, որ ձեռագիր Աւետարանի մը յիշատակարաններու մէջ հանդիպիմ այսպիսի դէպքի մը արձանագրութեան, կը յուզուիմ, տաքութիւն մը կ'եռայ ներսս, աչքերս կը լեցուին, եւ հպարտ կը զգամ ինքզինքս, որ իր թշուառութեան մէջ ազատական եւ ասպետական ազգի մը զաւակն եմ:

Եկեղեցւոյ եւ եկեղեցւոյ վերաբերեալ ամէն նուիրական բանի ազատութեան նախանձախնդիր այս ոգին, որ մեր ժամանակներու մէջ, յաւակնոտ եւ անհարազատ ազգասիրութենէ մը սկսաւ արհամարհուիլ, պայման է որ բռնէ կեդրոնական տեղը մեր բոլոր շարժումներուն մէջ:

Վարդանանք եւ Վահանեանք՝ դեռ այսօր եւ վաղը, եւ յաւէտ, ցորչափ Հայ Ազգն ապրի ոռելէ չափով ու կերպով, իրենց ոգիով պէտք են վառել հայերը, խանդավառել եւ առաջնորդել:

Վարդանանց պատերազմը պատմական պարզ յիշատակ մը պէտք է մնայ Հայոց Պատմութեան մէջ, որովհետեւ այդ պատերազմին բոլոր պարծանքը իրենցն է միայն, եթէ իր ոգիով պիտի չոգեւորէ մեզ:

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊՍ. ԿԻԻԼԷՍԷՐԵԱՆ Պոստոն, 1920